

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

M 41

SÖMN OCH VAKA.

1. Sömn (svämn)? Är ordet levande i målet? Avses därmed 'förmågan att sova' (t.ex. han har god sömn, det är bara sömn i honom nu) eller 'den tid, under vilken man sover' (t.ex. han går i sömnen, glamma i sömnen 'tala i sömnen')?

Giv ex. på personifiering av sömnen: Joga kommer på'n, Johan Blund kommer och tar dig nu!

2. Beteckningar för 'kort stunds sömn': blask, blund, fågelblund, dur, flock, fläck, nop, tull? för 'ta sig en lur': dura till, lura till noppa till, luta sig?

3. Sova (sovna, sviva, syva)? Hur böjes ordet? Giv ex. på mera ovanliga sammanställningar med sova, såsom sova efter 'försova sig', sova över 'ta igen sig genom sömn', sova åter morgonen 'sova ända till morgonen'. Andra beteckningar för 'sova': dussa, sussa, tussa? Sovtid?

Användes ordet sova (såvå-såvå!) som sövande medel, t.ex. till barn eller till vallade djur?

Beteckningar för 'slumra, halvsova' (jfr punkt 5): dolma, dorma, duna, dura, durra, dusa, dussa, nuna, pluna, tynga? för 'halvslummer': dölm?

4. Söva? Är ordet levande i målet? Giv ex. på dess användning! Andra beteckningar för 'söva': nåda, somna?

5. Beteckningar för 'sömnig': dormig, dorsk, durig, hurmig, lurig, somnig, svämning, sömnsgirig, tanig, trajskig, trött, vänisk? för 'sömnighet': sove? för 'helt litet sömnig' och 'begynnande sömnighet': sömnsen? för 'vars ögon äro matta av sömnighet': dånögd? tanögd? för 'hans ögon sluta sig av sömnighet': ögonen rinna i honom, han har inte fått hem alla lösungarna? 'sitta och nicka av sömnighet': stödja simpor? för 'kvällssömnig': kvällssoven, kvällstrött? för 'sömnaktig': svämnsig? för 'sömnaktig person': sovald, löre, sovald-dysberg, sömntuta, svämnsytta, svämnsuv, sömnkucku? för 'gäspa': gispa, gapa (efter sömnen, efter fällen), gapa trött? för 'gäspning': gapan, gäspfänga? för 'person, som ofta gäspar': gapald, gäspen? för 'att ha gäspat munnen ur led': att ha fått glaspets? för 'lägga sig att sova': lägga sig, läggas, gå stad och se in i skallen, fara dit i Lurbo, grövla upp i labbet? för 'tid, då man brukar lägga sig': liggtid, läggstid, sovdags, läggedags? för 'färdig att gå till vila': sänggålig, sängfärdig? för 'som vräkt sig ned för att sova': avräken? för 'tillfällig sovplats': läga, bussa, läte? för 'tillreda en sovplats åt sig': bäla?

6. Somna (sovna, sugna)? Andra beteckningar för 'somna': blunda, keka, käkna, tynga av? Beteckningar för 'stunden, då man håller på att somna': svämntuk? för 'ligga i halvsömn, hålla på att slumra in': dorma av, dusa in, dusa te, lura av, drölla till?

7. Beteckningar för 'sova gott': ha en söter sömn? för 'sova tungt': döda? för 'som sover tungt': hårdsövd, tungväckt? för 'som sover stilla (om små barn)': nådig? för 'som har svårt för att sova': kvalsövd? för 'sömlös': sömnlös, anvaksen, dorgig? för 'vrida sig i sängen av sömlöshet': nossa sig? för 'ej kunna sova för

oroliga drömmar': fluddra? för 'som sover lätt': andvaksen, glägg, lössoven, orvaken, vaksvämning, var, välvaken? för 'sova lätt, därför att man måste vakna en viss tid på morgonen': ligga på otta, ligga på åga? för 'sova oroligt': dusa, åmånas?

8. Beteckningar för 'som ej fått sova tillräckligt': halvsoven, miss-sövd, osoven, åmånsen? för 'fullsövd': fullsoven, soven, sömnsmätt?

9. Snarka (snorka, snärka)? Finns detta ord i målet? Andra ord med betydelsen 'snarka': skryta? Omskrivande beteckningar för 'snarka': dra bete, dra grantimmer, dra timmerstockar, sno rep?

10. Drömma? Kan ordet konstrueras utan preposition, t.ex. jag har drömt Säl Per i natt 'jag har drömt om Säl Per i natt'? Dröm? Drömmare? Drömmig 'håglös, slö'? Beteckningar för 'vars drömmar gå i uppfyllelse': sanndrömmad?

11. Dvala (dvölu)? Ligga i dvala? Finns ordet även i annan användning? Andra beteckningar för 'dvala': dove, dåva, dödsლა, vale?

12. Domna (dovna, dugna)? Finnas uttryck som t.ex. jag har domnat av i fötterna 'benen ha domnat på mig', benen sover på mig? Andra beteckningar för 'domna': lamna? Finnas särskilda beteckningar för 'domnad' (t.ex. om en arm, som man legat på under sömnen): bortdoen, förlegad, visten, å kvalnad?

13. Vaka, verb? Hur böjes ordet? Ingår det i vissa stående uttryck, t.ex. vaka fredagsnatt, vaka midsommarsnatt? Finns substantivet vaka, och vad betyder det: 'genomvakad natt', 'aftonen eller natten före en festdag' (midsommarsvaka, påskvaka)? Finnas andra beteckningar för 'genomvakad natt': vaknatt, vakstuga, nattvaka? Giv ex. på dessa ords användning! Finnas ord av typen vakbastu 'vakande i bastur för mältningsens skull'? Beteckning för 'person, som ofta är uppe och vakar om nätterna': nattblacka, nattskjåma, nattskråpa, nattflåga, nattrännare, nattskede?

14. Vakna (vöckna, vaknas, vacka)? Finnas mera ovanliga sammansättningar med ordet, t.ex. vakna till 'hastigt vakna'? Andra beteckningar för 'vakna': lemna vid, ona?

15. Vaken (vöken, våken)? Plur.? Hur heter hålla sig vaken? Andra beteckningar för 'vaken': vak? Beteckningar för 'fullt vaken': klarvaken? för 'vaken tidigt om mornarna': arvaken, arlavaken, åvaken, morgonvaken, morgonvakig, tidsam, tidfrågen, örilig? för 'person, som är vaken tidigt om mornarna': morgonkucku, ottefågel? för 'mornad, som hunnit vakna riktigt': frå, fråen, morgnig? för 'morna sig': fråa till sig, frånas vid, mörna sig? Har ordet mörnad fått den mera allmänna betydelsen 'beredd att, färdig att', t.ex. mörnad äta 'som har matlust', mörnad sova 'som har behov av sömn'?

16. Beteckningar för 'yrvaken (sömndrucken)': durjig, fyrvind, hirig, sömnshyrig, murjig, sömnsmorrig, sömnrött, sömnsvårslig, yckrig, yrvåken? för 'sömnyrsel (sömndruckenhet, yrvaket tillstånd)': dölska, sömnsvårsla? för 'var i ögonen vid uppvaknandet': brundvåg, sömnskorv? för 'omornad': ofrå, ofrågen, omörgnig, omörnad? för 'sömning om mornarna': morgonsömnig, morgontung? för 'person, som sover länge om mornarna': sjusovare, svämnticka? för 'efter vårarbetets slut sova till långt fram på dagen': sova vårdyngs?

17. Beteckningar för 'liten trästicka, som barn klämmer fast vid ögonlocket för att hålla sig vaket': klirpa, svämnsticka?

18. Väcka: hur böjes ordet? Förekommer det i målet endast i förbindelsen väcka upp? Finns väcka till?

19. Beteckningar för 'stiga upp ur sängen': läggas ur, rövla sig upp? för 'sträcka på lemmarna efter uppvaknandet': rangsla sig? för 'ligga och dra sig efter uppvaknandet': sitta fyrföttings, ta sig pälsrue?

20. Finnas i bygden folktrosföreställningar, som beröra sömnen och därmed sammanhängande förhållanden? Som exempel må anföras:

Om någon sover med öppna ögon, beror det därpå, att han tittat genom en springa för att få se ett lik eller ett samlag.

Sömntorn är en mossliknande gallbildning på törnrosbuskar, vilken tros medföra sömn.

Maran sätter sig på den sovandes bröst och trycker honom.

Att drömma om eld betyder dödsfall, om man drömmer, att elden slocknar, annars bröllop.

Man lagade vissa maträtter med särskilt syfte att efter deras förtärande på natten drömma sant (drömma om sin tillkommande). Rätterna hade namn som drömgröt, flesgröt, drömpannkaka, drömströmming, dröm-tasse. Redogör för dessa rätters tillagning samt för deras gemensamma förtärande och därmed förknippade föreställningar!

Finns säggen om en man, som bekände sitt brott i sömnen?

Finnas ordspråk eller ordstäv om sömnen, om sänggåendet och uppstigningen?